

QADIMGI XITOIDA ILK DAVLATLARNING VUJUDGA KELISHI

Farg'ona ICHSHUI kasb-hunar maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

Davidova Gulnoza Mirzakarimovna

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Xitoyda ilk davlatlarning paydo bo'lish bosqichlari shu bilan birga, davlat shakllanishi bilan bog'liq jadal ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar haqidagi fikrlar keltirilgan. Uzoq muddatli traektoriya tahliliga ko'ra, Xuanxe daryosining qadimgi afsonalariga aoslangan holda ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Xitoy arxeologiyasi, davlat, evolyutsiya, Xuanxe, Yuy, Xunshan*

Xitoy tarixidagi birinchi davlatning kimligi qizg'in va ba'zan hissiy munozaralarga sabab bo'ladi. Bu qaysidir ma'noda bugungi milliy o'ziga xoslik masalalari bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha bahs-munozaralarda Xitoyning qadimgi tarixiy manbalarining ishonchliligiga e'tibor qaratiladi. Xitoy arxeologiyasining jozibali tarixiy paradigmasi (Falkenxauzen 1993) tasvirlangan va aniq mifologik elementlarni o'z ichiga olgan voqealardan ming yil yoki undan ko'proq vaqt o'tgach yozilgan xronikalarda eslatib o'tilgan davrlar uchun ham to'g'ri keladi[1]. Shu sababli, hatto eng ehtiyotkor arxeologlar ham Xitoydagi eng qadimgi davlat haqidagi munozaralarni Xitoy tarixidagi eng qadimgi sulola bo'lgan Xia haqidagi bahslardan ajratish qiyin.

Albatta, qarama-qarshi fikrlar mavjud: ba'zi olimlar eng qadimiy davlatlarni neolit madaniyatiga bog'laydilar, masalan, Xunshan yoki Lyanchju miloddan avvalgi IV-III ming yilliklarda, boshqalari esa miloddan avvalgi 2-ming yillikning ikkinchi yarmidagi Shan davrining boshlariga to'g'ri keladi. Biroq, eng keng tarqalgan fikr shundaki, Xitoyda birinchi davlat darajasidagi jamiyat Erlitou davrida Xuanxe (Xuangu Xue) daryosining markaziy zonasida paydo bo'lgan. Xitoyda sivilizatsiya miloddan avvalgi 1500 yilda Xuanxe daryo bo'ylarida paydo bo'lgan 1-rasm. Qadimgi xitoylar hayotida daryolar muhim o'rin tutgan[2]. Masalan, suv toshqini paytida Xuanxe (sariq) daryo ko'pincha qirg'oqlarini buzilib va o'zi uchun yangi kanal yaratdi. Aholi punktlari suvga qulab tushdi. Odamlar va chorva mollari nobud bo'ldi. Xitoyliklar Xuanxe daryosini "Xitoyning balosi, Xitoyning qayg'usi, ming falokat daryosi, yurakni ezuvchi daryo" deb atashgan. Xitoy afsonalarining qahramoni Buyuk Yuy to'g'on va to'g'onlar qurilishi bilan mashhur bo'lgani bejiz emas.

1-rasm. Xuanxe daryosi

Xuanxe daryo vodiysidagi qadimgi daryo sivilizatsiyasi haqida ko'p narsa ma'lum, chunki bu haqda nafaqat moddiy, balki yozma yodgorliklar ham xabar beradi. Bizning davrimizda esa xitoyliklar antik davr ierogliflaridan olingan ierogliflarda yozadilar.

Xuanxe daryosi bo'yida zodagonlarning boy qabrlari va butun yer osti uylari qazilgan. Marhum bilan birga bronza va oltindan yasalgan o'nlab buyumlar, otli aravalar, qurbonlik qilingan qullar dafn etilgan.

So'nggi arxeologik tadqiqotlar Qadimgi Xitoyda ilk davlatchilikning paydo bo'lishi haqidagi monosentrik kontsepsiyani rad etdi va Xitoy hududida "Xitoy sivilizatsiyasi" deb ataladigan yagona markaz mavjud emasligini va qishloq xo'jaligiga o'tgandan beri u yerda ekanligini ko'rsatdi. Sharqiy Osiyoda notekis rivojlangan oltita tarixiy-madaniy zona bo'lib, ularda turli davrlarda ilk davlatlar tashkil topgan. Arxeologik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, Xitoyda davlatning paydo bo'lish davri mamlakatning janubi va shimolida (Shimoliy qismida Sariq daryoning o'rta va quyi oqimida) va Yantszi (Janubiy Xitoyda) bir vaqtning o'zida boshlanmadi.[3] Dastlab, Yangtze daryosi havzasi va Janubi-Sharqiy Osiyo jamiyati shimoldan oldinda edi. Biroq, Xitoyda dastlabki davlatchilikning shakllanishi haqida hikoya qiluvchi qadimgi xitoy manbalari biz uchun asosan faqat Xuaxiyaning o'rta oqimida (Veyxe, Fenxe va yuqori daryolar havzalarida) yashagan xuaxya xalqining ertaklarini saqlab qolgan. Xanshuy daryolari. Shu munosabat bilan olimlar ixtiyorida mavjud bo'lgan materiallarni tahlil qilish va Qadimgi Xitoyda davlatning paydo bo'lish jarayoni qanday kechganligini umumiy ma'noda aniqlash zarurati tug'iladi.

Afsonalarga ko'ra qadimda Xitoyda dahshatli ofat yuz bergan. Butun mamlakat suv ostida qoldi, faqat tepaliklarga suvdan qochib chiqib ketiladi. Ammo podshoh ishdan bo'shab qolgan edi, uning yordamchilari nima qilishni bilmas edilar.[5] To'qqiz dahshatli yil o'tdi va suv to'xtamadi. Odamlar tog'larga chiqishdi, lekin u yerda ochlik hukm surardi.

Keyin Buyuk Yuy qurilish ishlari boshlig'i etib tayinlandi. U xudolar sharafiga tog'larda qurbonliklar qildi, keyin butun mamlakatni ko'zdan kechirdi. Yuy aravada quruqlikda yurdi, qayiqda suvda suzib yurdi, botqoqlarni xodalarda kesib o'tdi va nayzali oyoq kiyimlarda tog'larga chiqdi. Va keyin Buyuk Yuy ishga kirishdi. U kanallar va daryo tublarini chuqurlashtirdi. Xuanxe daryosining erkin oqishi uchun tog' kesib o'tdi. Agar Yuy uyi yonidan o'tib ketsa, kichkina o'g'lining yig'layotganini eshitmaslik uchun quloqlarini yopdi. Ishiga

xalaqit bermaslik uchun uyiga borishga ruxsat bermadi. Yuy ko'p yillar davomida - suv dengizga tushguncha ishladi. Natijada xalq esa tog'lardan tushdi.

Janubiy Xitoyda davlat paydo bo'lishining birinchi bosqichi (ishlab chiqaruvchi iqtisodiyotga o'tishdan boshlab) avvalroq boshlangan. Shimoliy Xitoyga qaraganda Yantszi daryosi havzasida ishlab chiqarish iqtisodiyotiga o'tish miloddan avvalgi 9-7 ming yilliklarda sodir bo'lgan. Dastlab bog'dorchilik paydo bo'lganida, keyinchalik sun'iy sug'orishdan foydalangan holda sholichilik paydo bo'ldi. Bundan tashqari, Shandun, ayniqsa uning shimoliy va g'arbiy hududlari Quyi Yangtze mintaqasi kabi jadal rivojlandi. Shunday qilib, Sharqiy Osiyoning eng ijtimoiy-iqtisodiy rivojlangan hududlari miloddan avvalgi 3-2-ming yillik boshlarida quyi Yantszi va Shandun hududlari bor edi [3]. Xuanxe daryosi havzasi jamiyati miloddan avvalgi 5-ming yillik oxiri 4-ming yillik boshlarida ishlab chiqarish iqtisodiyotiga (birinchi navbatda qishloq xo'jaligiga) o'tdi.

Arxeologik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bu davrda dehqonlarning kichik aholi punktlari shaklida qabila jamoalari mavjud bo'lib, ularning har biri bir oila uchun mo'ljallangan bir necha o'nlab uylar, har bir ufqda jami yuztagacha binolar mavjud bo'lgan.

Sya davrida vujudga kelgan murakkab boshliqlik negizida esa Xuanxe daryosining o'rta oqimidagi ilk sinfiy quldorlik jamiyati sharoitida alohida jamoa-davlatlar ko'rinishidagi dastlabki davlat shakli shakllangan. Miloddan avvalgi 2-ming yillikning ikkinchi yarmida Huaxia davlatlarining shakllanishi "ommaviy hodisa" ga aylanadi. Ulardan eng rivojlangani davlat tuzilmasi bo'lib, markazi Erligan shahrida bo'lib, "Songshan" agrar markazi va Buyuk tekislik tutashgan joyda joylashgan. Shu bois, ilk Yin davri xronologik jihatdan Erligang arxeologik madaniyatiga to'g'ri keladi (miloddan avvalgi 1600-1400 yillar). Ko'rinib turibdiki, bu jamoa-davlatlar gegemon jamoa atrofida o'ziga xos konfederatsiyaga (mustaqil davlatlar ittifoqi) birlashgan bo'lib, ularni Shanning "buyuk shahar"idan bo'lgan yangi Yin sulolasi vakillari boshqargan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rajabov R. Qadimgi dunyo tarixi. Toshkent-2009.
2. V.I. Abdiyev. Qadimgi Sharq tarixi. Toshkent-1964.
3. A. Kabirov. Qadimgi Sharq tarixi. Toshkent-2018.
4. Omonov, A. O. O., & Haydarov, S. A. (2021). Tarix fanini o'rganishda frigiya podsholigining o'rni va ahamiyati. Scientific progress,
5. Turg'unboyeva, M., Haydarov, S. A. (2021). Tarix fanini o'qitishda "o'ttiz yillik urush" ning ahamiyati. Scientific progress, 1(5).
6. Ashirova, N. X. Q., & Haydarov, S. A. (2021). Tarix fanini o'rganishda qadimgi hindiston madaniyatining o'rni va ahamiyati. Scientific progress
7. Yoriqulov, A. S. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). Tarix fanini o'qitishda hind sivilizatsiyasi o'rni. Scientific progress, 1(5).
8. Rahimberdiyev, A. E. Haydarov, S. A. (2021). Tarix fanini o'rganishda elam davlatchiligining o'rni va ahamiyati. Scientific progress.

9. Nuritdinovich, C. N. (2023). AVTOMATLASHTIRILGAN ZAMONAVIY TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA TALABALARNING AMALIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Научный Фокус, 1(2), 341-345.

10. Nuritdinovich, C. N. (2023). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA MUHANDISLIK KASBIGA OID KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(20), 356-360..

11. Nuritdinovich, C. N. (2023). To Develop the Creative Abilities of Future Engineers in Textiles. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(2), 32-37.

12. Choriyev, N. (2022). STUDENTS IN THE ART OF EMBROIDERY IN UZBEKISTAN INTRODUCTION TO SCHOOLS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 2(12), 29-33.

13. Choriyev, N. N. (2022). The importance of learning carpet making in folk crafts. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 13, 25-28.

14. БАБАДЖАНОВ, С. Х., & ЧОРИЕВ, Н. Н. (2022). СОПРОТИВЛЕНИЕ КАЧЕНИЮ НАЖИМНОГО ВАЛИКА С РЕЗИНОВЫМ ПОКРЫТИЕМ ПРИ КАЧЕНИИ ПО ПОВЕРХНОСТИ РИФ ЦИЛИНДРА. In Молодежь и XXI век-2022 (pp. 344-347).

15. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. Universum: технические науки, (8-1 (77)), 27-29.

16. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA’LIM TIZIMIDA KO‘ZI OJIZ O‘QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA O‘QITISH TEXNOLOGIYALAR. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.

17. Hamidullo o‘g‘li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.

18. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers, 15(3), 49-57.